

9. Wallich H. C. Stockholder interest and the corporation's role in social policy / H. C. Wallich, J. J. McGowan. // *A New Rational for Corporate Social Policy*. - New York: Committee for Economic Development, 1970. – P. 39-61.
10. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 25.10.2011. COM(2011) 681 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ec.europa.eu/enterprise/policies/.../act_en.pdf.

Taras Bashynskyi

Khmelnyskyi National University

Social responsibility of bank sector in Ukraine

The main goal of this paper is to provide an overview of devotion to the idea of corporate social responsibility (CSR) of banks in Ukraine based on secondary data analysis.

The article includes a brief literature review on CSR considering the evolution of the concept in English-speaking scientific literature and Ukrainian publications. The author considers the problem of realization of the principles of CSR in Ukraine and main obstacles for social activity of Ukrainian business. Based on the content analysis of the web-sites of 10 largest banks operating in Ukraine, he concludes that all analysed Ukrainian banks are involved in social activity. However, the most popular vision of CSR by Ukrainian banks is sponsorship and charity, many banks even do not provide information on their social vision, a small number of banks have a separate document or web-page devoted to CSR.

In conclusion, CSR in Ukrainian bank sector requires further development in order to realize a full model of CSR which is not limited by charity but oriented towards sustainable development.

corporate social responsibility (CSR), banks, social responsibility of banks, social partnership, Ukraine

Одержано 10.04.14

УДК 330.117

Г.К. Волчкова, здобувач

Кіровоградський національний технічний університет

Формування соціального капіталу: фактори-стимулятори і фактори-блокатори

В статті розкривається необхідність дослідження концепції соціального капіталу. Такі фактори як довіра, норми, цінності, соціальні зв'язки, взаємна солідарність та підтримка є джерелом формування соціального капіталу. Виокремлено фактори-стимулятори та фактори-блокатори формування соціального капіталу підприємства. Наведено вплив цих факторів на такі аспекти функціонування підприємства як репутацію, доступ до ресурсів, фінанси, професійне зростання співробітників та переваги від участі у мережах.

соціальний капітал, стимулятори розвитку соціального капіталу, блокатори розвитку соціального капіталу, довіра

Г.К. Волчкова, соискатель

Кіровоградский национальный технический университет

Формирование социального капитала: факторы-стимуляторы и факторы-блокаторы

В статье раскрывается необходимость исследования концепции социального капитала. Такие факторы как доверие, нормы, ценности, социальные связи, взаимная солидарность и поддержка являются источником формирования социального капитала. Выделено факторы-стимуляторы и факторы-

© Г.К. Волчкова, 2014

блокаторы формирования социального капитала предприятия. Приводится влияние этих факторов на такие аспекты функционирования предприятия как репутацию, доступ к ресурсам, финансы, профессиональный рост сотрудников и преимущества от участия в сетях.

социальный капитал, стимуляторы развития социального капитала, блокаторы развития социального капитала, доверие

Постановка проблеми. Важливим елементом функціонування будь-якої економічної системи є її соціальна складова. Завдяки поширенню у другій половині ХХ ст. терміну "соціальний капітал" у соціології, він набув розповсюдження і в інших галузях знань. Актуальність дослідження соціального капіталу полягає у тому, що він дозволяє вирішувати економічні проблеми неекономічними методами.

Так, А. Портес зазначає, що є дві основні риси, що роблять концепцію соціального капіталу популярною. "По-перше, концепція акцентує увагу на позитивних наслідках товарищескості, відкидаючи в бік менш привабливі риси. По-друге, вона ґрунтується на цих позитивних наслідках в рамках більш широкого обговорення капіталу і звертає увагу на те, як такі негрошові форми можуть бути важливим джерелом влади і впливу, подібно розміру акцій холдингу чи банківського рахунку" [1, с.2].

Криза соціального капіталу, що спостерігається сьогодні в Україні, відсутність довіри на всіх щаблях функціонування українського суспільства, розшарування нації зумовили необхідність дослідження концепції соціального капіталу. Без спільної діяльності і спільних зусиль не можливо досягти позитивних результатів ані розвитку підприємств, ані громади, ані всієї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи категорії "соціальний капітал" були закладені іноземними соціологами і політологами П. Бурдьє, Р. Патнемом, Дж. Коулманом, Ф. Фукуямою, Р. Роузом, Р. Інглехартом. Цей термін розвивається, але поки що відсутнє загальноприйняте визначення соціального капіталу та факторів, що впливають на його формування. Так, в Україні питання соціального капіталу досліджують такі відомі вчені як О. Грішнова, М. Горожанкіна, В. Геєць, Л. Стрельнікова, Е. Лібанова, І. Терон, Л. Швець, М. Небава, В. Сікора, Б. Буркінський, Т. Заяць, О. Кіреєва. Серед російських вчених значну увагу теорії соціального капіталу приділяють В. Радаєв, М. Добрякова, С. Барсукова, В. Іноземцев, І. Діскін.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері соціального капіталу в соціології, економіці, психології, політології, залишається невирішеним значне коло питань. Зокрема, недостатньо розкрито питання джерел формування соціального капіталу та чинників, що сприяють формуванню соціального капіталу і чинників, що перешкоджають його розвитку.

Постановка завдання. Мета статті - виокремлення джерел соціального капіталу, а також факторів-стимуляторів та факторів-блокаторів у формуванні соціального капіталу на рівні підприємства.

Виклад основного матеріалу. Багато вітчизняних і зарубіжних авторів підтримують думку, що джерелом соціального капіталу виступає довіра. Довіра означає доброзичливі, відкриті, позитивні взаємовідносини між людьми на основі порядності сторін.

Один із засновників концепції соціального капіталу Дж. Коулман вважає, що "дії індивіда формуються, направляються та регулюються соціальним контекстом - нормами, особистою довірою, соціальними зв'язками та соціальними організаціями, які важливі для функціонування не лише суспільства, але й економіки в цілому" [2, с. 122]. Проте, О. Грішнова зазначає, що "категорії "довіра" та "соціальний капітал" є близькими, але не тотожними поняттями. Довіра є окремим поняттям і може бути як джерелом соціального капіталу, так і його результатом. Соціальний капітал створює міцні відносини, в результаті яких виникає довіра, що, у свою чергу, продукує примноження соціального капіталу" [3, с. 23].

Довіра є складним і непостійним явищем у взаємовідносинах між людьми. І хоча вона може стати джерелом вигод для економічних суб'єктів, завжди існує багато чинників, що гальмують розвиток довірчих відносин. Як, наслідок, втрата довіри може спричиняти руйнування економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами, загострення соціальних наслідків економічних негараздів і криз, руйнування комунікаційних і мережевих структур тощо. Як зазначають американські вчені А. Алесіна та Е. Ла Ферера, чинниками, що знижують довіру є, по-перше, новітня історія з травмуючими наслідками; по-друге, приналежність до груп, які історично вважають себе жертвами дискримінації (чорношкірі, жінки); по-третє, належність до економічних невдач з точки зору доходів та освіти; по-четверте, проживання в расово змішаних співтовариствах або в спільнотах з високим ступенем нерівності в доходах [4, с. 1]. Таких висновків вчені дійшли, вивчаючи громади США. Звичайно, що в Україні подібні фактори видозмінюються відповідно до менталітету та історичних умов розвитку, але у загальних рисах можна стверджувати, що вони стосуються і української дійсності.

Соціологи трактують соціальний капітал через участь у мережах, взаємність і соціальні зв'язки. Так, американський соціолог А. Портес зазначає, що "в сучасній економіці розглядають соціальний капітал, насамперед, як накопичення зобов'язань від інших відповідно до норм взаємності" [1, с. 7]. Український соціолог А. Бова вважає, що "соціальний капітал – це своєрідний ресурс, який дозволяє людині завдяки долученню до соціальних зв'язків одержувати певні переваги та нові можливості для реалізації своїх шансів" [5, с. 46].

Американські дослідники на чолі з Едвардом Глесером, використовуючи теорію ігор, дослідили детермінанти довіри і надійності в студентському середовищі. Вони вважають, що індивідуальний соціальний капітал полягає в тому, що "індивідуальні соціальні характеристики, такі як харизма, статус та доступ до мережі - дають особі можливість отримати особистий прибуток від взаємодії з іншими людьми" [6, с. 3]. Таким чином, джерелом формування соціального капіталу є вміння домовлятися один з одним, знаходити компромісні рішення і, як наслідок, мати певну користь від взаємодії з іншими суб'єктами. Соціальний капітал проявляється в очікуванні прихильності іншої сторони у відповідь на власні дії.

Важливим джерелом соціального капіталу є спільні норми поведінки в суспільстві. У цьому сенсі можна звернутися до книги Е. Остром "Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії", відповідно до якої кожен індивід буде набувати соціального капіталу, слідкувати за своєю репутацією, знаючи, що в майбутньому не один раз буде взаємодіяти з іншими економічними суб'єктами [7]. Значна увага в книзі приділяється взаємодії індивідів та очікуванням щодо реакції спільноти на власні дії. Джерелом соціального капіталу є норми, що розділяються спільнотою, дозволяють без нагляду і санкцій користуватися зальними ресурсами (лісами, річками, дорогами тощо). При цьому "спільні норми, що зменшують витрати, пов'язані із наглядом та санкціями за невиконання домовленостей, можуть у даному випадку трактуватися як соціальний капітал, який повинен використовуватись при вирішенні проблем загальних ресурсів" [7, с. 84].

Отже, можна виокремити такі основні джерела соціального капіталу як довіра, взаємна солідарність, фінансова та соціальна підтримка, спільні норми і цінності, що склалися у суспільстві, участь у мережах і соціальних організаціях.

Сформований соціальний капітал дає багато переваг його тримачам. Він є функцією групи, а не окремого індивіда. "Соціальний капітал створює сприятливий клімат для підприємницької діяльності, зменшує інвестиційний ризик, створює умови для сталого розвитку і передумови для успішного запобігання економічним кризам", - зазначає О. Грішнова [3, с. 20].

Виробнича діяльність є багатовекторною. Кожен учасник економічного процесу в результаті взаємодії з іншими набуває соціального капіталу. Поведінка суб'єкта

формує його зв'язки з оточуючими. Це не одномоментний стан, це процес формування, розвитку, накопичення і використання соціального капіталу. Формуючи власний соціальний капітал - особистий, підприємницький, державний - суб'єкт стикається з факторами, що дають позитивні наслідки від використання капіталу у вигляді вигод та із витратами, що перешкоджають формуванню і розвитку соціального капіталу.

У таблиці 1 автором класифіковано фактори, які впливають на формування соціального капіталу, зокрема виокремлено фактори-стимулятори, які сприяють формуванню соціального капіталу, і фактори-блокатори, які стримують його розвиток.

Наведені фактори соціального капіталу можна застосувати щодо особистості, підприємства або країни. Робота над діловою репутацією - процес складний і відповідальний. Позитивні наслідки гарної ділової репутації - це довіра між партнерами. Здобути довіру важко, втрати - легко. Довірчі відносини дають ряд переваг. Наприклад, гнучкість у фінансових відносинах - необхідний елемент роботи в сучасних невизначених економічних умовах. Суб'єкт, що має можливість на базі довірчих відносин з партнерами маніпулювати фінансовими ресурсами, може запобігти негативних фінансових наслідків діяльності або банкрутства. Також, використовуючи мережеві структури, великі міжнародні корпорації вилучають всі можливі переваги від їх використання. Крім фінансових переваг, важливу роль у формуванні і використанні соціального капіталу відіграє людина або трудовий колектив. Людина є рушійною силою виробничого процесу. Створення сприятливого мікроклімату, професійного оточення, мотивація праці і, в цілому, сприятливе робоче середовище є одночасно причиною і наслідком сформованого соціального капіталу.

Таблиця 1 - Фактори-стимулятори і фактори-блокатори формування соціального капіталу

Фактори	Формування соціального капіталу	
	Стимулятори	Блокатори
Репутаційний	Накопичення позитивної ділової репутації дає багато переваг, а саме: довіра у стосунках з партнерами, швидке укладення договорів, прискорення операцій, впевненість у виконанні зобов'язань, довіра щодо якості продукції, робіт, послуг	Відповідати гарній діловій репутації складно. Це вимагає часу, коштів, самоорганізації. Порушуючи зобов'язання і контракти можна втратити довіру. Відповідність гарній репутації може зашкодити отриманню матеріальної вигоди, наприклад, виконання договорів за умови несприятливої ситуації на ринку чи зміни цін, курсів валют
Ресурсний	Доступ до дешевших фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, що надає конкурентні переваги перед іншими	Бюрократизація процесу отримання ресурсів, взаємність у наданні більш дешевих товарів, робіт, послуг
Фінансовий	Контрагенти не бояться неплатежів, а тому частіше можуть іти на поступки, давати відстрочення оплати, не вимагати авансу чи передплати, надавати бонуси, гнучку систему знижок, вигідні умови кредитування, зменшуються транзакційні витрати	Суб'єкт має чітко дотримуватись платіжної дисципліни, мати гарну кредитну історію, не мати боргів перед іншими контрагентами і бюджетом, і, у свою чергу, суб'єкт змушений взаємно надавати фінансові привілеї

Продовження таблиці 1

<p>Кар'єрний (професійний)</p>	<p>Сприятливий мікроклімат в колективі, допомога і взаємовиручка, отримання нового робочого місця, просування по кар'єрним сходам, отримання кращих умов роботи, додаткові бонуси, премії, матеріальне і нематеріальне заохочення, визнання праці, підтримка у робочих конфліктах, гнучкий графік роботи</p>	<p>Підтримка соціальних контактів вимагає багато робочого часу, зважання на колег при просуванні кар'єрними сходами, поступки ускладнюються управління підлеглими, важче реалізувати власні проекти особисто</p>
<p>Мережевий (сітьовий)</p>	<p>Доступ до ринку збуту, безкоштовна реклама і просування продукту серед членів мережі, отримання корисної інформації і порад, підтримка проєктів членами мережі, солідарна протидія посадовим злочинам</p>	<p>Членство в групі може обмежувати доступ до можливостей поза мережею, обмежую індивідуальну свободу, вимагає відповідності мережі та прийнятим в мережі стосункам, вимагає прийняття цінностей і норм мережі</p>

Наслідки накопиченого соціального капіталу є різноманітними. Перш за все, це соціальна відповідальність бізнесу. Останнім часом все більше уваги українських вчених приділяється саме цьому аспекту функціонування підприємств. Завжди на першому місці знаходились суто економічні проблеми роботи, але все більше дослідників схиляються до думки, що соціальна складова є не менш важливою. Соціальна відповідальність означає активну соціальну позицію підприємства, соціальний діалог із партнерами, поважне ставлення до клієнтів фірми, відповідальне ставлення до якості власного продукту, до працівників, вирішення гострих соціальних проблем і конфліктів, що виникають в результаті діяльності компанії.

Не менш важливим наслідком прояву соціального капіталу є соціальний контроль. На нашу думку, саме завдяки цьому ресурсу можна подолати такі негативні, і, навіть, руйнівні явища, що склалися в економічній системі України, як хабарництво, зловживання владою і службовим становищем, економічні злочини, бездіяльність або безгосподарність, халатне ставленням до виконання власних обов'язків. За кордоном соціальний контроль є дієвим інструментом вирішення не лише корпоративних проблем, але й громадських та суспільних питань. В Україні громадськість не має достатнього впливу ні на органи державної чи муніципальної влади, ні на власників підприємств. Профспілки як виразник інтересів найманих працівників виконують власні функції формально, не захищаючи інтереси його членів.

Також, слід зазначити, що соціальний капітал надає значні мережеві вигоди і можливості. Великі корпорації будують власний бізнес саме використовуючи мережі. Із переваг - значне коло клієнтів, інтенсивне поширення рекламної інформації, знижки залежно від обсягів продажів, швидкий обернений зв'язок, демократизація управлінського процесу, підвищення ефективності діяльності в цілому.

Як зазначає Левчук Н.М., "дефіцит соціального капіталу відіграє вагому роль у виникненні та поширенні асоціальних явищ в Україні. Соціальний капітал є якісною характеристикою соціальної організації суспільства, характеристикою-властивістю тих зв'язків та відносин між групами, об'єднаннями та спільнотами населення, що базуються на спільних нормах та цінностях, взаємній довірі, розгалужених соціальних

мережах та зрілих громадянських традиціях" [8, с.145]. Дефіцит соціального капіталу, втрата довіри є негативним чинником розвитку суспільства в цілому. Ті країни, які мають високий рівень довіри до влади, підприємницьких структур, високу міжособистісну довіру мають і вищий рівень життя. Україні для виходу з кризової політичної і економічної ситуації необхідно посилювати взаємодію між усіма членами суспільства, залучати до обговорення важливих проблем громад, спільними зусиллями вирішувати нагальні проблеми.

Висновки. Використовуючи стимулятори формування соціального капіталу можна досягти значних успіхів у вирішенні різноманітних проблем: економічних, соціальних, технічних, технологічних, екологічних тощо. Позитивні наслідки від накопиченого соціального капіталу є значними, тому і стимулів для його формування багато.

Варто зазначити, що необхідно пом'якшувати негативний вплив блокувальних факторів формування соціального капіталу. Усунути їх неможливо. Так як соціальний капітал є наслідком взаємодії людей, то завжди буде спрацьовувати людський фактор. А це - джерело помилкових або нелогічних вчинків людей у різних ситуаціях.

Ще існує широке коло невирішених проблем функціонування соціального капіталу. Потребують подальшого вирішення питання наслідків використання соціального капіталу, при чому як позитивних, так і негативних, аналіз впливу соціального капіталу на функціонування підприємств, громад, територій та країни в цілому.

Список літератури

1. Portes A. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology / A.Portes // Annual Review of Sociology. - 1998. - Vol.24. - P.1-24.
2. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Джеймс С. Коулман // Общественные науки и современность. - 2001. - №3. - С.122-139.
3. Грیشнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грیشнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. - 2009. - №3. - С.19 - 24.
4. Alesina A. The determinants of trust [NBER Working Paper No. 7621] / Aiberto Alesina, Eliana La Ferrara. - Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w7621>. - Назва з екрану.
5. Бова А. Соціальний капітал в Україні: досвід емпіричного / А. Бова // Економічний часопис XXI. - 2003. - № 5. - С.46-50
6. What is Social Capital? The Determinants of Trust and Trustworthiness [NBER Working Paper No. 7216] / Edward L. Glaeser, David Laibson, Jose A. Scheinkman, Christine L. Soutter. - Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w7216>. - Назва з екрану.
7. Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности / Элино́р Остро́м ; пер. с англ. - М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. - 447 с. (Серия "Экономика").
8. Левчук Н.М. Асоціальні явища як наслідок дефіциту соціального капіталу в Україні / Н.М. Левчук // Український соціум. - 2011. - Вип. 1. - С. 135-147.

Galina Volchkova

Kirovograd National Technical University

Social capital formation: stimulating and blocking factors

In the article the necessity of social capital research is revealed, the sources of social capital are analyzed and stimulating and blocking factors of social capital formation at the enterprise level are selected.

The main sources of social capital are trust, mutual solidarity, financial and social support, social norms and shared values, participation in social networks and organizations. In the article the stimulating factors which create motivation for social capital formation and blocking factors which hinder development of social capital at the enterprise are indicated. These factors influence such aspects of the enterprise functioning as reputation, resource access, finance, personnel development and benefit from participation in the networks.

Considerable success in solving various problems such as economic, social, technical, technological, environmental and others can be achieved while using the stimulants of social capital.

social capital, stimulants of social capital, blockers of social capital, trust

Одержано 30.04.14